JOURNAL OF LITERATURE, CULTURE AND LITERARY TRANSLATION

Future Insights
No. 2 - Year 9
06/2019 - PUB.3

Riccardo Nicolosi, Ludwig Maximilian University of Munich, Germany

Novo čovječanstvo 27. stoljeća: Degeneracija i eugenika u bajci-utopiji Raj zemaljski K. S. Merežkovskog (1903.)

Abstract: The New Man of the 27th Century: Degeneration and Eugenics in K.S. Merezhkovsky's Novel The Earthly Paradise (1903)

The article focuses on a little-known text of the early 20th-century Russian Literature, The Earthly Paradise, or a Winter Night's Dream. Tales from the 27th Century (1903) by Konstantin S. Merezhkovsky, biologist and elder brother of the symbolist writer Dmitry Merezhkovsky. The Earthly Paradise is one of the most radical eugenic utopias of the future written around 1900 since it stages a radical post-humanistic concept – a new beginning of mankind through eugenics.

Keywords: utopia, eugenics, biopolitics

U radu je je riječ o slabo poznatom tekstu ruske književnosti s početka 20. stoljeća, naziva Raj zemaljski, ili San zimske noći. Bajka utopija 27. stoljeća (Raj zemnoj, ili son v zimnjuju noč'. Skazka-utopija XXVII veka, Merežkovskij).[1] Knjiga je izdana 1903. godine u Berlinu na ruskom i njemačkom jeziku. Autor romana je biolog Konstantin Sergeevič Merežkovskij, poznatiji kao teoretičar evolucijske teorije simbiogeneze[2] i stariji brat ruskog simbolista Dmitrija Merežkovskog (Zolotonosov). Knjigu je Merežkovskij objavio u Berlinu, iz straha da bi je ruska cenzura mogla djelomično ili u potpunosti zabraniti zbog toga što je sadržavala kritiku kršćanstva.[3]

Struktura Raja zemaljskog odgovara stilu klasične utopije. Pripovijeda se u prvom licu. Nakon

brodoloma i nasukavanja na obali nekog otoka na južnoj polutki, pripovjedač shvaća da se nalazi u „utopijskoj" zajednici 27. stoljeća (Busch 441-46; Schwartz 991).

Prepoznajući u žrtvi brodoloma „jadnog" „čovjeka 19. stoljeća" (Merežkovskij 32), vođa zajednice – mladoliki čovjek imena Èzrar – vodi duge razgovore s junakom, tijekom kojih mu pojašnjava novi svjetski poredak i povijest njegova nastanka. Nakon dva dana pripovijedanja (i 279 stranica teksta), potrošenih na iscrpan opis „utopije", pripovjedač se budi u „tjeskobnom", „sivom", „hladnom" Sankt-Peterburgu i s razočaranjem utvrđuje: „Dakle – to je bio san!" (Merežkovskij 278).

Međutim, sama knjiga još nije gotova. Slijedi prilog od deset eseja u kojima autor iznova pojašnjava glavne ideje svoje „utopije" (kritika napretka; pitanje o smislu sreće; kritika kršćanstva, itd.) te opširan odlomak poglavlja „Veliki inkvizitor" iz romana F. M. Dostoevskog Braća Karamazovi (peta knjiga, peto poglavlje) u kojoj su, po mišljenju Merežkovskog, iznesena osnovna načela njegove „bajke".

Uz tekstove kao što su 2086, ili Stoljeće jednakosti (2086 oder Das Weltalter der Gleichheit, 1887) Otta von Leixnera, Raj na zemlji (1901. – 1912.) (Der Himmel auf Erden in den Jahren 1901 bis 1912, 1892) Emilia Gregoroviusa, Buduće čovječanstvo (3000. godina) (L'Anno 3000. Un sogno, 1897.) Paola Mantegazze i Suvremena utopija (A Modern Utopia, 1905.) George Herbert Wellesa, Raj zemaljski jedna je od najradikalnijih eugeničkih utopija budućnosti, napisanih na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće (Kathan 9-138), budući da knjiga prikazuje radikalnu koncepciju posthumanizma, novog početka čovječanstva uz pomoć eugenike.

Svijet 27. stoljeća naseljava nešto manje od 2 milijuna ljudi (Merežkovskij 107), što je rezultat dugotrajnog „selektivnog uzgoja". „Veliki skup svih najboljih predstavnika čovječanstva" (Merežkovskij 234), koji se odvija u tajnosti, gotovo je u potpunosti prekinuo reprodukciju „degenerativnih" ljudi uz pomoć „sterilizirajućeg" eliksira (Merežkovskij 240). Iz nekolicine koja je prošla ovu detaljnu selekciju stvara se nova rasa koja živi u stanju trajnog djetinjstva i koja bi trebala utjeloviti „vječnu sreću" na Zemlji.

Ovako Èzrar izlaže plan „najboljih predstavnika čovječanstva":

Oni, među kojima smo živjeli, došli su do posljednjeg stadija izopačenosti i degeneracije, s takvim ljudima je bilo nemoguće izgraditi sreću i bilo je potrebno roditi ih iznova, i fizički i duhovno. ... Evo

što je potrebno kako bi se uspostavila vječna sreća na zemlji: potrebno je da ljudi postanu poput djece, jer samo djeca mogu biti sretna. ... I eto, primili smo se posla. S velikom pažnjom odabrali smo one elemente, koji bi mogli dati željene rezultate, tj. ljude najsličnije dječjem tipu i po fizičkoj organizaciji i, što je najvažnije, po duševnim kvalitetama i strogim izborom iz naraštaja u naraštaj razvijali smo potrebne kvalitete. I sada možemo s radošću ustvrditi da su naši napori urodili plodom. Rezultati su nadmašili sva naša očekivanja (Merežkovskij 41, 45, 48).

Društvo budućnosti Merežkovskog sastoji se od tri kaste: „zaštitnici" (toj skupini pripada Èzrar), koji strogo paze na umjetnu selekciju radi produljenja ljudskog roda; „prijatelji", ljudi djeca, koje „zaštitnici" „oplemenjuju" i „robovi", niža rasa, uzgojena samo kako bi radila, inferiorni radnici čija je zadaća opskrbljivati nove ljude hranom, odjećom itd. (Merežkovskij 59-60). Ova tri „tipa" koja se nikada međusobno ne miješaju, odgovaraju trima elementima: „misao, sreća i rad", čija stroga odvojenost jednog od drugog sprečava padanje „raja zemaljskog" u stanje „kaosa".[4]

Zaštićeni, opskrbljeni i lišeni prinude na rad, ljudi djeca provode svoje bezbrižne dane igrajući se u prirodi, plešući, svirajući i prakticirajući slobodnu ljubav. Zadržavaju dječji izgled i karakter do 35. godine, kada počinju naglo stariti. Tada ih izdvajaju iz zajednice, odvoze na udaljeno mjesto gdje ih, kako bi ih lišili staračkih bolesti i nemoći, bezbolno uspavljuju uz pomoć narkotika – „nirvana" (Merežkovskij 195-200).

„Prijatelji" žive u malim zajednicama od „stotinu ili više" ljudi i predvode ih dvoje ili troje „zaštitnika" (Merežkovskij 132). Sve zajednice nalaze se „ispod tropskog pojasa, a ostatak je planeta „pust i napušten" (Merežkovskij 107). „Robovi" žive u zasebnim nastambama nedaleko od zajednica. Kod novih ljudi nema državnog poretka, „oni nemaju ni vladu, ni vlast, ni zakone". Èzrar kaže: „Sve je čovječanstvo podijeljeno na male stanice, na savršene (sic) zajednice, poput naše, koje žive potpuno neovisno jedna od druge i sasvim poput nas. Jedini element koji nas povezuje su oblasni sastanci zaštitnika koji se ponavljaju svakih nekoliko godina" (Merežkovskij 191-92). Osim toga, svakih dvjesta godina odvija se opći kongres svih „zaštitnika", na kojem se donose odluke koje obvezuju sve zajednice za naredna dva stoljeća.

Osnovni je princip života novog čovječanstva „pojednostavljenje života" (Merežkovskij 156). Ovaj princip zamjenjuje žeđ za napretkom, koja je nekoć ljude vodila u potpunu degeneraciju: „Čovječanstvo može biti vječno sretno, tek onda kada odustane od napretka i zauvijek sačuva novi

poredak u neizmijenjenom obliku. ... Ne klanjajte se napretku: u njemu je otrov koji će vas uništiti." (Merežkovskij 259, 261)

Tako glasi jedna od zapovijedi „raja zemaljskog". Zbog toga je odlučeno da se ljudi odreknu većine tehnoloških i kulturnih dostignuća 19. stoljeća. Cjelokupno stanovništvo planeta opskrbljuje tek osam tvornica koje proizvode neophodne potrepštine; poljoprivreda je usmjerena isključivo na zadovoljavanje osnovnih potreba: trgovanje više ne postoji, kao ni privatno vlasništvo (Merežkovskij 178-94). Osim jednostavnosti u odijevanju, prehrani, životu i aktivnostima, život „prijatelja" odlikuje se intencionalno niskom razinom obrazovanja. Oni ne znaju ni čitati ni pisati, a neophodna znanja o prirodi i povijesti stječu kroz razgovore sa „zaštitnicima". Žeđ za znanjem pripisuje se nezdravom atavizmu: one koji nastradaju od tog oblika „hipertrofije duha" udaljavaju iz zajednice, steriliziraju i šalju na Uskršnje otoke – u jednu vrstu znanstvene „kolonije naselja", gdje se nalaze knjižnice i škole (Merežkovskij 151-63).

Utopija Merežkovskog, čiju zadaću on vidi u „uspostavi paternalizma" kao jedine prave alternative individualizmu i socijalizmu (Merežkovskij 6-7), sama je po sebi projekt svojevrsnog „pedofilskog raja" prožetog vulgarnim erotizmom. Raj zemaljski književni JE prikaz svijeta kao savršene javne kuće za pedofile, što nedvojbeno odražava izopačene seksualne sklonosti autora (Zolotonosov, bilj. 3). Biografija Merežkovskog skandalozna je. Zbog kaznene istrage kojoj je znanstvenik podvrgnut 1914. godine radi optužbi o zlostavljanju maloljetnika smijenjen je s Katedre za botaniku Sveučilišta u Kazanju i prisiljen pobjeći u inozemstvo. Godine 1921. Merežkovskij je, napušten i zaboravljen od sviju, počinio samoubojstvo u Ženevi.

Ovo je tek kratki citat i primjer:

I opet sam prošao pogledom preko tih prekrasnih stvorenja koja su stajala oko nas i s velikom pažnjom pratila našu raspravu i doista, ništa nije moglo tako nježno i umirujuće djelovati na moje uzbuđenje poput tog čudesnog prizora. Neki od njih su mi prišli, primili me za ruku, gladili ju, kao da me time žele umiriti: jedna ljupka mlada djevojka s velikim, naivnim, crnim očima i sitnim crvenim ustima poput djeteta, prišla mi je i, položivši mi ruke na ramena, nagnula se prema mome licu, pogledala me s osmijehom i poljubila ravno u usne! I kako se to sve činilo jednostavnim, dragim, djetinjastim, bez tjeskobe, hladne suzdržanosti koja postavlja zidove između ljudi (Merežkovskij 63-64).

Ovim abnormalnim „muškim fantazijama" odgovaraju okrutne slike vladajuće ideologije rasne higijene. Kod izgradnje novog čovječanstva potrebno je:

> *Azijate ... sve istrijebiti bez iznimke. Ni mongolska ni crna rasa ne trebaju ući u sastav novog, obnovljenog čovječanstva jer niti njihove duševne, niti fizičke kvalitete nisu prikladne za to; na potpuno istrebljenje osuđena je i semitska rasa te narodi poput Armenaca, Iranaca, Sirijaca itd., budući da se njihov tisućljetni karakter, obilježen nasljeđem pokvarenosti, pohlepe i lukavosti ne može izmijeniti bilo kakvom umjetnom selekcijom (Merežkovskij 247-48).*

Èzrar pripisuje tu zaslugu svojoj kasti: „stanovništvo je silno prorijeđeno i kada ne bi bilo nas, čovječanstvo i arijska rasa bi izumrli" (Merežkovskij 247). Dramatični vrhunac apokaliptičnog prikaza smrti prijašnjeg stanovništva umnogome podsjeća na Posljednje samoubojstvo (1844.) Vladimira Odoevskog (Nicolosi 187-200) gdje započinje židovska „najezda": „Tada su, poput stjenica iz svojih rupa, izašli prijašnji lihvari i kvaritelji ljudskog roda – židovi, na sveopće čuđenje natovareni vrećama zlata koje su, za svaki slučaj, sakrili na vrijeme, ako već ne za sebe, onda za svoje potomke." (Merežkovskij 227).

Raj zemaljski, koji se zbog ovog i sličnih odlomaka nikako ne može okarakterizirati kao ugodno štivo, nije iznimka u povijesti ruske kulture. Upravo suprotno, utopija-distopija Merežkovskog predstavlja važnu etapu u razvoju ruskih narativa o iskvarenosti (ili degeneraciji), budući da se u ovom tekstu povezuje nekoliko pripovjednih linija koje nastaju krajem 19. stoljeća. Diskursu o propadanju, koji europskim kulturama služi kao fin-de-siècle instrument za konceptualizaciju „druge strane napretka", igra ključnu ulogu na širokom području interakcije književnosti i znanosti (psihijatrije) s kraja 19. stoljeća. U književnosti, prvenstveno u naturalizmu, koncept degeneracije kao motiv formira strukturni model individualnih i kolektivnih patologija, ali i princip kompozicije sižea, budući da čini jednu od najraširenijih komponenti (bio-)socijalnog romana. Specifičnost interakcije književnosti i psihijatrije u tom se kontekstu sastoji od zajedničke izgradnje diskurzivnih struktura, pri čemu glavnu ulogu igra narativnost. Degeneracija je u prvom redu narativ: masterplot, temeljna pripovjedna shema koja različitim patološkim pojavama pridaje segmentiranu linearnu prirodu i osigurava pripovjednu koheziju koja obuzdava kaotičnu „agresiju" abnormalnosti (Nicolosi)![5]

U kontekstu ove tradicije nalazi se i Raj zemaljski Merežkovskog. Eugenička (grozomorna) perspektiva Merežkovskog svojevrsna je šok-terapija koja liječi opću nervozu 19. stoljeća, koja se smatra kako uzrokom, tako i simptomom degeneracije. Tako Èzrar ideju ljubavi u 19. stoljeću naziva „bolesnom, histeričnom i odgovarajućom za opću bolest ... živčanog doba" (Merežkovskij 73). Pripovjedač također priznaje da njegovi suvremenici žive u neprekidnoj živčanoj napetosti i govori kao da citira psihijatre Richarda von Krafft-Ebinga ili Pavela Ivanoviča Kovalevskog:[6] „Naš bučan, živahan i uznemirujući život, gdje se od malena do zrelosti vikalo i pretjerano umaralo, gdje smo odgurivali i davili jedni druge, sada mi se čini bezobraznim i ružnim" (Merežkovskij 190).

Složeni procesi specijalizacije života te utrka za napretkom, vode, kao što je vidljivo iz Èzrarove retrospektivne priče, prema potpunom propadanju ljudske vrste. Kao odgovor, tajni savez „najboljih predstavnika čovječanstva" zastupa program svojevrsnog „ponovnog pokretanja", zasnovanog na pastoralnom principu pojednostavljivanja života.

Ekstremni antimodernizam Merežkovskog radikalizira slične tendencije koje su prisutne u ruskom diskursu kulturnog pesimizma kraja 19. stoljeća. Predstavnici tog diskursa dijagnosticirali su Rusiji bolest kolektivne degeneracije te utvrdili da je, anticipirajući pojavu eugenike, korekcija antiselektvnih fenomena neizbježna. Rasno-higijenske i antisemitske karakteristike eugeničkog programa Merežkovskog odgovaraju sličnim tendencijama koje su se pojavile u nacionalno-konzervativnom krilu ruske psihijatrije, koju prvenstveno zastupaju I. A. Sikorskij, V. F. Čiž i P. I. Kovalevskij. Na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće ovi autori zastupali su i propagirali shodne tendencije u brojnim publikacijama znanstveno-popularnog karaktera (Mogil'ner 237-78).

Međutim, „rješenje" koje Merežkovskij predlaže za problem degeneracije daleko nadilazi okvire eugeničkih ideja s kraja 19. stoljeća. Solucija se nalazi u totalnom biopolitičkom pristupu „raju zemaljskom", koji pretpostavlja strogu kontrolu reprodukcije; Èzrar ističe da se u tome nalazi „jamstvo sreće i blagostanja ljudskog roda" (Merežkovskij 66).

Zbog toga ljudi djeca nose „zlatnu pločicu oko ruke", na kojoj se nalaze informacije o nasljednim osobinama. Ovo omogućuje precizan odabir „proizvođača" u strogom suglasju sa zakonitostima nasljeđivanja koji su do 27. stoljeća već u potpunosti proučeni (Merežkovskij 67-68). U tom kontekstu futuristička utopija Merežkovskog djelomično anticipira razvoj znanosti koja će 1920-ih

godina dovesti do pojave sovjetske eugenike (Adams 153-216; Krementsov, „From 'Beastly Philosophy'...” 61-92).[7] Temelj za slične trendove postavila je ruska psihijatrija s kraja carskog razdoblja (T. I. Judin i dr.) od 1900. do 1910. godine, preispitujući teoriju degeneracije.

Međutim, pozitivan stav Merežkovskog prema ljudskoj selekciji ne razvija se u kasnijim eugeničkim fazama 1920-ih godina, koje karakterizira parodijsko-satirični duh, o čemu svjedoče tekstovi poput Bulgakovljeva Psećeg srca (Sobač'e serdce, 1925.) (Lachmann 191-94), Beljaevljeva Čovjeka amfibije (Čelovek-amfibija, 1928.) (Shamina 277-88) te Želim dijete (Hoču rebenka, 1926.) S. M. Tret’jakova (Krementsov, „From 'Beastly Philosophy'” 61-62).

Raj zemaljski može se pripisati zabludama o veličini biopolitičkih utopija koje se propagiraju u Rusiji na početku 20. stoljeća s ciljem izgradnje „novog čovječanstva” (Groys i Hagemeister). U osvit 20. stoljeća, Konstantin Merežkovskij izlaže radikalne eugeničke fantazije, vraćajući se na darvinistički diskurs o degeneraciji s kraja prethodnog stoljeća. Eugenički „raj” Merežkovskog kulminacija je onog znanstvenog narativa čije su se prve umjetničke manifestacije pojavile u ruskoj književnosti krajem 1870-ih godina u pozadini Zolinih romana.

S ruskoga preveo: Zoran Tihomirović

Bibliografija

Adams, Mark B. „Eugenics in Russia. 1900–1940.” The Wellborn Science. Eugenics in Germany, France, Brazil, and Russia. Priredili M. B. Adams, Oxford University Press, 1990, str. 153–216.

Busch, W. „Konstantin Merežkovskij, s Menschheitstraum.” Archiv für das Studium der neueren Sprachen und Literaturen, no. 202, 1966, str. 441–46.

Florinskij, Vasilij Markovič. Usoveršenstvovanie i vyroždenie čelovečeskogo roda. Severnyj Pečatnik, 1926.

Groys, Boris i Michael Hagemeister, Michael, ur. Die Neue Menschheit. Biopolitische Utopien in Russland zu Beginn des 20. Jahrhunderts. Suhrkamp Verlag, 2005.

Kanaev, Ivan Ivanovič. „Na puti k medicinskoj genetike”. Izbrannye trudy po istorii nauki. Sbornik statej. Aletejja, 2000, str. 339–55.

Kathan, Bernhard. „Das irdische Paradies". Quarber Merkur, vol. 107/108, 2008, str. 9–138.

Kovalevskij, Pavel Ivanovič. Nervnye bolezni našego obščestva. Tipografija M. F. Zil'berberga, 1894.

Kraft-Èbing, Rihard fon. Naš nervnyj vek. Populjarnoe sočinenie o zdorovyh i bol'nyh nervah. A. Kaspari, 1885.

Krementsov, Nikolai. "From 'Beastly Philosophy' to Medical Genetics: Eugenics in Russia and the Soviet Union." Annals of Science, vol. 68, No. 1, 2011, str. 61–92.

Lachmann, Renate. Erzählte Phantastik. Zu Phantasiegeschichte und Semantik phantastischer Texte. Suhrkamp Verlag, 2002.

Lanz-Liebenfels, Jörg. „Menschenzucht." Die Rundschau. Forschung, Entwicklung, Technologie, no. 7, 1903, str. 450–52.

Mereschkowskij, Konstantin Sergeevich. Das irdische Paradies oder ein Winternachtstraum. Ein Märchen aus dem 27. Jahrhundert. Preveli H. Mordaunt, Lochmann, 1997.

Merežkovskij, Konstantin Sergeevič. Raj zemnoj ili Son v zimnjuju noč'. Skazka-utopija XXVII veka. Izdatel'stvo F. Gotgejnera, 1903.

Mogil'ner, Marina. Homo imperii. Očerki istorii fizičeskoj antropologii v Rossii. Novoe literaturnoe obozrenie, 2008.

Nicolosi, Riccardo. Degeneration erzählen. Literatur und Psychiatrie im Russland der 1180er und 1890er Jahre. Wilhelm Fink Verlag, 2008.

Oppenheimer, Franz. „Eine reactionäre Utopie." Die Zeit, Listopad 29., 1902, str. 98–100.

Sapp, Jan, et. al. "Symbiogenesis: The Hidden Face of Constantin Merezhkowsky." History and Philosophy of the Life Sciences, no. 24, 2002, str. 413–40.

Schwartz, Matthias. „Das Ende von Petersburg. Utopie und Apokalypse in der russischen Literatur des Fin de Siècle". Zeitschrift für Geschichtswissenschaft, vol. 63, no. 11, 2015, str. 982–1000.

Shamina, V. „Eugenics and Its Reflection in Twentieth Century Russian Literature." Culture and

Biology: Perspectives on the European Modern Age. Priredili R. Nate i B. Klüsener, Neumann, 2011, str. 277–88.

Shumeiko, Larissa. „Konstantin Sergeevič Merežkovskij, (1855. – 1921.) als Begründer der Symbiogenesetheorie der Evolution". Gesnerus: Swiss Journal of the History of Medicine and Sciences, vol. 58, no. 1-2, 2001, str. 40–52.

V. E. „Mereschkowsky, C. v., Das irdische Paradies. Ein Märchen aus dem 27. Jahrhundert. Eine Utopie." Literarische Warte. Monatsschrift für schöne Literatur, vol. 6, no. 2, 1905, str. 120–21.

Zolotonosov, Mihail Naftalievič. Brat'ja Merežkovskie. Otščepenis Serebrjanogo veka. Roman dlja specialistov. Tom 1, Ladomir, 2003.

[1] Važno je napomenuti da je njemački prijevod, često vrlo slobodan, naišao na veći odaziv u odnosu na original na ruskom jeziku. Vidi recenzije: Oppenheimer 98-100; Lanz-Liebenfels 450-52; V.E. 120-21. Godine 1997. njemački prijevod izdao je antropozofski nakladnik "Lochmann-Verlag": Mereschkowskij. Po mišljenju urednika G. A. Bondareva, knijga može poslužiti kao "udžbenik "povijesne simptomatologije" Rudolfa Steinera", Isto: 4.

[2] O Merežkovskom kao biologu vidi: Shumeiko 40-52; Sapp, et al. 413-40.

[3] Vidi autorski predgovor Raja zemaljskog: Merežkovskij 13.

[4] „Također sam shvatio da su misao, sreća i rad tri elementa koja je nemoguće spojiti u jednoj osobi, nekompatibilni jedan s drugim, kao što su to vatra, voda i zrak, i tek onda, kada se svaki od njih izdvoji i pretvori u osobu – jedan u zaštitnike, drugi u prijatelje, a treći u robove, na Zemlji je moguća pojava sreće u čistom obliku. Prisilno sjedinjenje vatre, vode i zraka proizvest će kaos." (Merežkovskij 268).

[5] U svojoj knjizi nastojao sam prikazati široku panoramu suštinski antimodernističkog diskursa degeneracije u ruskoj kulturi s kraja stoljeća, prateći njegove razne transformacije između poetike naturalizma i sudsko-psihijatrijskih analiza, književnosti i života društvenog podzemlja i kriminalne antropologije, književnog darvinizma i eugenike. Ova mi je perspektiva omogućila uočavanje do tada nevidljivih veza između stvaralaštva, s jedne strane, zaboravljenih, a s druge, kanonskih ruskih pisaca: D. N. Mamina-Sibirjaka i F. M. Dostoevskog, P. D. Boborykina i M. E. Saltykova-Ščedrina, V. A. Giljarovskog i L. N. Tolstoja, A. I. Svirskog i A. P. Čehova.

[6] (Kraft-Èbing; Kovalevskij). U tom kontekstu relevantna je i analiza knjige Maxa Nordaua Degeneracija (Entartung, 1892. – 1893.). Kritizirajući civilizaciju i kulturu koja je prikazana u patološkom svjetlu, Nordau, kao što je poznato, kritizira europski modernizam u cijelosti: od predrafaelita do simbolista, od Wagnera do Nietzschea, od Ibsena do Zole – pri čemu kod analize djela modernističke umjetnosti primjenjuje dijagnostičku metodu posuđenu iz teorije degeneracije i donosi zaključke o simptomima psihičkih devijacija od kojih pate autori. Ronald Vroon ističe da je „Degeneracija" Maxa Nordaua postala svojevrstan izvor znanja i nadahnuća za ruski simbolistički pokret u nastajanju. Vroon R. „Max Nordau and the Origins of Russian Decadence: Some Preliminary Observations" // Sine arte, nihil.: Sbornik naučnyh trudov v dar professoru Milivoe

Jovanoviču / pod red. K. Ičin. Belgrad/Moskva 2002. S. 85-100. O recepciji Nordaua od strane ruskih simbolista v. Smirnov, I. P. Psihodiahronologika. Psihoistoriq russkoj literatury ot romantizma do naših dnej. Moskva, 1994. S. 133-136. Matich O. Erotic Utopia: The Decadent Imagination in Russia's Fin de Siècle. Madison, 2005. S. 13–16.

[7] U svjetlu najnovijih znanstvenih podataka, sovjetska kultura 1920. godina iznova otkriva i proučava eugenički traktat V. M. Florinskog „Usavršavanje i degeneracija ljudskog roda" iz 1866. (Florinskij); vidi: Kanaev 339-55.

Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License